

Ubrzanje - novi oblik totalitarizma

Hartmut Roza: Odnosi prema svetu u doba ubrzanja (Akademska knjiga, Novi Sad, 2019, preveo s nemačkog: Željko Radinković)

DR ŽELJKO RADINKOVIĆ

Nakon što je u filozofskim, sociološkim, ali i drugim, neakademske krugovima njegov tekst *Ubrzanje* (Hartmut Rosa: *Beschleunigung*, Suhrkamp Verlag, 2005) pobudio pažnju, nemački sociolog Hartmut Roza (Hartmut Rosa) 2012. godine svojom opsežnom monografijom *Odnosi prema svetu u doba ubrzanja* (Hartmut Rosa: *Die Weltbeziehungen im Zeitalter der Beschleunigung*, Suhrkamp Verlag) počeo je razradivati teoriju čovekovog mesta u modernom svetu i njegovog odnošenja prema njemu na osnovu sveobuhvatnih i detaljnih analiza procesa ubrzanja u raznim oblastima društvenog života.

Roza polazi od pitanja o mogućnosti projekta sociologije dobrog i uspešnog života u uslovima sve dinamičnijeg, to jest ubrzanijeg poznomodernog društva, koje se sve više izmiče i nestaje kao sistem koji bi trebalo da odgovara na potrebe i zahteve subjekta. Progresivno ubrzanje poznomodernog društva šifra je novih oblika otuđenja koji sežu sve do elementarne čulne percepcije okruženja. Roza opisuje poznomoderno ubrzanje kao cirkularan autodinamični proces koji se uzročno-posledično odvija na trima nivoima: tehničko ubrzanje generiše ubrzanje društvenih promena, koje, opet, za posledicu ima intenziviranje individualnog tempa života. Manjak vremenskih resursa u okviru društvenog i individualnog života potom pokreće novi krug zahteva za tehnički odgovor na sve ubrzaniji svet života. Intervali delanja postaju sve kraći, a njihova zasićenost kompleksnim sadržajima i količinom informacija sve veća. Poznomoderni subjekt dela pod utiskom sve izraženijeg gubitka kontrole nad određenjem sredstava i svrha delanja. Roza ide još dalje i određuje ubrzanje kao novi oblik totalitarizma. Logika društvenog ubrzanja pojavljuje se kao moderna totalitarna vladavina koja po pravilu ne deluje posredstvom nasilnih i represivnih diktatorsko-policijskih aparata. Slično Fukoovim zapažanjima o transformaciji suverene moći, koja je organizovana hijerarhijski i zasniva se na mogućnosti da subjekt moći kažnjava sužavanjem životnih potencijala ili čak oduzimanjem života, na delu je takozvana biomoć, koja ima afirmativno-eksploativan odnos prema potčinjenom telu, odnosno uopšte prema objektu moći. Tako Roza određuje totalitarni karakter poznomodernog ubrzanja kao sveobuhvatnu i sveprožimajuću horizontalnu dinamiku uspostavljanja odnosa moći, sve do kapilarnog

nivoa sveta i društva. Ta akceleracijska, mikrofizička moć (Fuko) pokazuje kako i u kojoj meri ubrzanje menja prostorno-vremenski režim društva, potčinjavajući njegove subjekte imperativu da „drže korak“ s promenama. Društveni subjekti se individualno i kolektivno nalaze pod sve većim pritiskom da prihvate zahteve koje pred njih postavlja decentralizovani sistem rutine te da zadrže priključak u trci za posao, obrazovanje, društveni status, uopšte za sve socijalne resurse. Sveopšta i sve intenzivnija kompetitivnost tako dovodi do nastajanja novog tipa prekarizata, nove niže klase koja, prema Rozi, na poznomoderno zaostavanje društvenog nadmetanja racionalno reaguje prihvatajući činjenicu da je od samog početka izgubila trku tako što je lišena osnovnih preduslova učestvovanja u nadmetanju. Najniži sloj novog prekarizata gubi priključak na samom početku. Roza polazi od teze da su se projekat moderne (prosvetiteljstvo, normativnost ideje subjekta, lične slobode) i demizacije dugo vremena međusobno pospešivali i jedan drugog poživljivali, dok se koncem 20. i početkom 21. veka ta veza nije pokidala. Imperativi ubrzanja radikalno ugrožavaju slobodarsku tekovinu moderne. Umesto samoodređenja, poznomoderni subjekti prevashodno su posvećeni grozničavoj kompetitivnosti, ili na-prosto samo borbi za održavanje elementarnih preduslova sopstvene konkurentnosti. Imperativ „ostajanja u trci“ pretvara njihovo delanje u realizovanje sve dužih lista sve kratkoročnijih zadataka. Da bi definisao novi model uspešnosti u uslovima takve sistemske uzurpacije opcionalnosti subjektivnog delanja, Roza koristi metaforu „surfera“ i „driftera“. Potonje nekontrolisano nose vetar i talasi sve dinamičnijih društvenih odnosa, dok su surferi oni koji su u stanju da u svemu tome prepoznaju velike talase, velike trendove, uključujući mogućnosti koje otvaraju i koje se mogu iskoristiti. Osnovni problem logike kompetitivnosti i ubrzanja, smatra Roza, jeste u tome što je ona u stanju da mobilise ogromne individualne i društvene potencijale, ali i da ih u paroksizmu svoje dinamike u potpunosti apsorbuje.

Svoju sociologiju ubrzanja Roza izričito postavlja u tradiciju Kritičke teorije, to jest kritike kapitalističko-tehničkog određenja poznomodernog društva. Pritom njegov odgovor na detektovane društvene patologije nije usmeren na traženje individualnih rešenja, nego na političko delanje u vidu politike usporavanja i „razbrzanja“

koje bi delimično trebalo da rekonstruišu i osiguraju izgubljene prostore neotuđenog odnosa čoveka i sveta. „Kritička teorija ubrzanja“ najpre treba da detektuje sveobuhvatnu promenu vremenske ekonomije u uslovima ubrzanja političkog delanja. Sužavanje vremenskog horizonta sadašnjosti, koje karakteriše tu ekonomiju, manifestuje se kao smanjenje vremenskog okvira za donošenje odluka, povećanje broja potrebnih odluka i sužavanje horizonta predvidljivosti. Legalizacijom, deregulacijom, privatizacijom i davanjem prednosti izvršnoj vlasti nad zakonodavnom, političke odluke sve više se prebacuju u nadležnost brzih sistema. Međutim, smatra Roza, reč je ne samo o intenziviranju logike društvenog ubrzanja nego i o kategorijalnom problemu pretvaranja konkurentnosti kao sredstva za ostvarivanje spoljnih ciljeva u unutrašnju vrednost društvenih odnosa. Primat ciljno-športunističke samosvrishodnosti u okviru društvenih odnosa dovodi do toga da se rešenje problema koje generiše logika ubrzanja isključivo traži u sferi same logike ubrzanja. Stoga Kritička teorija ubrzanja prevashodno predstavlja razmatranje mogućnosti i strategija društvenog usporavanja u vidu reforme društvene organizacije modernog društva s ciljem radikalnog ograničavanja kompetitivnosti. Kao na alternativu logici ubrzanja i nadmetanja, Roza već u uvodnom delu knjige ukazuje na zadatak društvenih nauka da projektuju sociologiju dobrog života koja ne bi težila identifikovanju ciljeva, vrednosti i sadržaja dobrog života, nego pre društvenih uslova njegovih mogućnosti. Kritička teorija ubrzanja treba da bude pokušaj redefinisivanja poz-

nomodernih odnosa prema svetu u smislu strategija izbegavanja strukturalno generisanog otuđenja i ponovnog omogućavanja iskustava rezonancije sveta života. Kao ideju vodilju Roza označava ideju individualnog i kolektivnog ponovnog privajanja ili adopcije sveta. Umesto kvantiteta životnih opcija, sociologija dobrog života zalaže se za rehabilitaciju njihovog kvaliteta. Svet života ne treba da bude što veća suma indiferentnih mogućnosti, nego sfera u kojoj u odnosima prema svetu susrećemo ono što nam je u sopstvenim životima važno, do čega nam je stalo.

Iako je Rozin projekat modernistički u smislu prihvatanja osnovnih deliberativno-demokratskih načela Habermasove i Honnetove Kritičke teorije, ostaje nedovoljno razjašnjeno na koji se način to rekonstruisanje otuđene sfere dobrog života i nein-

SVEOPŠTA I SVE
INTENZIVNIJA
KOMPETITIVNOST DOVODI
DO NASTAJANJA NOVOG
TIPA PREKARIJATA, NOVE
NIŽE KLASJE KOJA, PREMA
ROZI, NA POZKOMODERNO
ZAOŠTRAVANJE
DRUŠTVENOG
NADMETANJA
RACIONALNO REAGUJE
PRIHVATAJUĆI ČINJENICU
DA JE OD SAMOG
POČETKA IZGUBILA TRKU
TAKO ŠTO JE LIŠENA
OSNOVNIH PREDUSLOVA
UČESTVOVANJA U
NADMETANJU

diferentnog responzivnog sveta može jasno razdvojiti od figura kojima dominiraju konzervativne restaurativne tendencije. U svakom slučaju, moguće je prepoznati značajne sličnosti s figurama kritike kulture i tehnike, koje „tragediju kulture“ (Georg Zimel) vide kao upisanu već u njejoj tendenciji ka objektivizaciji, što neminovno dovodi do sistemskog generisanja objektivnih prisila, a tako i do otuđenja od izvornog sveta života. Dakle, ostaje nerešeno zašto bi se ubrzanom svetu pozne moderne nužno morale pripisati karakteristike neizbežnog progresivnog otuđenja i određi mogućnosti responzivnosti sveta života. Postoji li mogućnost promišljanja autentičnosti ubrane poznomoderne egzistencije, odnosno, u vezi s tim, racionalne politike u uslovima ubrzanih odnosa prema svetu?

Prevod ovog dela Hartmuta Roze koncem prošle godine pojavio se u izdanju novosadske „Akademske knjige“ i dostupan je domaćoj publici.

Autor je sociolog sa Instituta za filozofiju i društvenu teoriju - Beograd

KAO NA ALTERNATIVU LOGICI UBRZANJA I NADMETANJA, ROZA VEĆ U UVODNOM DELU KNJIGE UKAZUJE NA ZADATAK DRUŠTVENIH NAUKA DA PROJEKTUJU SOCIOLOGIJU DOBROG ŽIVOTA KOJA NE BI TEŽILA IDENTIFIKOVANJU CILJEVA, VREDNOSTI I SADRŽAJA DOBROG ŽIVOTA, NEGO PRE DRUŠTVENIH USLOVA NJEGOVIH MOGUĆNOSTI. KRITIČKA TEORIJA UBRZANJA TREBA DA BUDE POKUŠAJ REDEFINISANJA POZKOMODERNIH ODNOSA PREMA SVETU U SMISLU STRATEGIJA IZBEGAVANJA STRUKTURALNO GENERISANOG OTUĐENJA I PONOVOG OMOGUĆAVANJA ISKUSTAVA REZONANCIJE SVETA ŽIVOTA